

Іван Дмитрів

слухач магістерської програми

Науковий керівник: к.т.н., доцент Вітровий А.О.

Тернопільський національний економічний університет

**АНАЛІЗ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Проблема досягнення ефективності землекористування в аграрному секторі економіки в зв'язку з обмеженою кількістю земель і погіршенням їх якісного стану є актуальною [1]. Протягом багатьох десятиріч створюються і знаходять свій розвиток різні підходи до економічної оцінки ефективності використання сільськогосподарських земель. Методи оцінки завжди залежать від поставлених цілей оцінки землекористування, покликаних вирішувати конкретні практичні завдання. Для реальної оцінки ефективності використання земельних ресурсів, виявлення недоліків, потенційних можливостей і шляхів подальшого розвитку необхідний відповідний аналіз. Основним завданням аналізу є оцінка ефективності процесів, що відбуваються в аграрному землекористуванні, з позиції досягнення поставлених цілей.

Державні цілі та пріоритетні напрямки в аграрному землекористуванні України полягають в збереженні, відтворенні і охороні сільськогосподарських земель, підвищенні їх родючості та забезпеченні екологічної рівноваги. Цілі окремих землекористувачів можуть відрізнятися від державних цілей. Найчастіше вони засновані на споживчому підході до земельних ресурсів: отриманні максимальної врожайності і витяганні великого прибутку без додаткових затрат на підтримку екологічної стійкості агроєкосистеми. Тим часом, природне середовище в результаті агропромислового виробництва несе велике навантаження, яке призводить до зменшення біорізноманіття, зміни структури і основних властивостей природних ландшафтів, забруднення і порушення процесів відтворення природних, зокрема, земельних, ресурсів [2]. Тому врахування екологічних аспектів в оцінці сільськогосподарської придатності та ефективності використання земель на цей момент є необхідною основою сталого аграрного землекористування.

В якості міри, що дозволяє судити про те, наскільки виправдані витрачені кошти для досягнення потрібного результату в сільськогосподарському землекористуванні, використовується показник еколого-економічної ефективності. Еколого-економічну ефективність визначають як економічну ефективність екологічних затрат або сукупну результативність процесу виробництва сільськогосподарської продукції з урахуванням екологічного впливу сільського господарства на навколишнє середовище, а в першу чергу - на стан земельних ресурсів [3].

Аналіз робіт з оцінки еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель показав наявність безлічі варіантів застосування різних підходів до оцінки в залежності від поставлених цілей. У деяких роботах при оцінці ефективності землекористування показник збитку пропонується вважати мінімальним порогом еколого-економічної ефективності, а сам аналіз виступає в якості основи при прийнятті проектних землепорядних рішень [2]. Однак аналіз еколого-економічної ефективності необхідний не тільки в разі оцінки конкретних заходів в землекористуванні. Для сталого розвитку сільського господарства аналіз землекористування необхідно проводити систематично, через певні періоди часу, щоб в динаміці простежувати, наскільки ефективно використовується земля як основний засіб виробництва в сільському господарстві з позиції економічних і екологічних аспектів. Тільки за допомогою систематичного аналізу можна простежити, як усунені виявлені раніше недоліки, реалізовані потенційні можливості, які ще існують проблеми. У зв'язку з цим постає питання про регулярну оцінку ефективності аграрного землекористування як проектною, так і фактичною.

Умову еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів в сільському господарстві можна записати в такий спосіб: $EEE\phi = EEВ - EEЗ - EEЗa > 0$, а формулу еколого-економічної ефективності представити як відношення еколого-економічного ефекту до витрат на його отримання:

$$EEE = \frac{EEE\phi}{EEЗa}, \quad [1]$$

де EEE - еколого-економічна ефективність використання земельних ресурсів в сільському господарстві;

ЕЕЕф - еколого-економічний ефект;
 ЕЕВ - еколого-економічні вигоди;
 ЕЕЗ - еколого-економічні збитки;
 ЕЕЗа - еколого-економічні витрати.

При аналізі еколого-економічної оцінки ефективності аграрного землекористування в деяких випадках варто враховувати фактор часу. Сучасні витрати і вигоди і такі ж величини майбутніх витрат і вигод нерівні за вартістю. Тому зазвичай використовується процес дисконтування, що дозволяє порівнювати між собою сучасні і майбутні витрати-вигоди.

В якості основи береться показник чистої приведеної вартості (NPV). При визначенні еколого-економічної ефективності землекористування з урахуванням фактора часу, формула може бути записана як:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{EEB_t - EEZ_t - EEZa_t}{(1+r)^t} \quad [2]$$

де t - рік оцінки;

r - ставка дисконтування.

За результатами аналізу стану та використання сільськогосподарських земель і визначення розрахункової еколого-економічної ефективності за умови, що $NPV > 0$, проект вважається ефективним. Значить можна приступати до його реалізації. При розрахунку фактичної еколого-економічної ефективності з'являється інформація по реальну віддачу капітальних вкладень при здійсненні заходів. В кінцевому підсумку оцінка еколого-економічної ефективності створює умови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень по використанню сільськогосподарських земель.

Всі показники, що використовуються в аналізі еколого-економічної ефективності аграрного землекористування, повинні відображати вплив різних чинників (причина) на результат землекористування (наслідок впливу). Однак врахувати всі чинники не представляється можливим, тому через систему факторних показників (вигоди, збиток, витрати) враховується вплив сукупності факторів. При цьому особливий інтерес представляють екологічні фактори - умови природного середовища, що здійснюють вплив на процес землекористування.

В результаті проведених досліджень екологічні фактори були розділені на дві групи. Перша група чинників дозволяє землі бути унікальною на відміну від інших засобів виробництва - здатною самостійно виробляти продукцію і здатною до самовідновлення. До них відносяться: рельєф, кліматичні умови, наявність і матеріальний склад поверхневих і ґрунтових вод, характер природної рослинності, склад і якість ґрунтового покриву. Дані фактори з економічної точки зору служать умовою утворення диференціальної земельної ренти: однакові витрати праці і капіталу на різних землях дають різний результат (дохід).

Друга група чинників робить негативний вплив на землекористування і лімітує можливості землі бути засобом виробництва. До цих факторів належать такі деградаційні процеси: ерозія, дефляція, засолення, заболочування, захаращення і забруднення земель. Ці процеси знижують якісний склад ґрунтів, ведуть до зниження родючості і, як наслідок, зменшують врожайність і здатність самовідновлення [4].

Дані сукупності екологічних факторів знаходять своє відображення в факторних показниках наступним чином: перша група факторів впливає на отримання еколого-економічних вигод аграрного землекористування; сукупність впливу другої групи чинників при оцінці ефективності враховується в показнику еколого-економічного збитку.

Оцінка еколого-економічної ефективності використання земель в сільському господарстві не вичерпується тільки розглянутими показниками, тому що вони, в свою чергу, також визначаються іншими показниками. Система що використовується при аналізі показників може бути різною, все залежить від цілей і завдань аграрного землекористування. В даний час немає єдиної класифікації еколого-економічних показників ефективності використання земель в сільському господарстві. Різні автори пропонують свої класифікації. Їх аналіз дозволив зробити висновок, що показники можна розділити на комплексні, сукупні, приватні. Крім того, всі показники повинні бути порівнянними, тому їх потрібно привести з натурального вираження в вартісній вид.

Аналіз еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель неможливий без наявності своєчасної та достовірної інформації. Оновлення інформації про стан і використання земель є основною функцією моніторингу земель. На даний час інформації щодо якісного

стану земель в Україні практично немає. У багатьох регіонах по 15-20 років не проводилися обстеження ґрунтів і, як наслідок, не відбувалося оновлення даних про стан земель. Тому при проведенні аналізу еколого-економічної ефективності використання сільськогосподарських земель є складність з вхідними даними, так як існують тільки узагальнені оцінки їх якісного стану. Усунення цієї проблеми є суттєвим моментом в аналізі ефективності аграрного землекористування.

Таким чином, проблема ефективності використання земель в сільському господарстві досить актуальна. Для оцінки процесів, що відбуваються в аграрному землекористуванні, виявлення недоліків і можливостей необхідний систематичний аналіз його еколого-економічної ефективності. Аналіз ґрунтується на дослідженні показників еколого-економічних вигод, еколого-економічної шкоди і еколого-економічних затрат, які визначають комплексний показник - еколого-економічну ефективність використання сільськогосподарських земель.

Список використаних джерел

1. Гудзинський О.Д. Стратегічний розвиток підприємств аграрної сфери економіки України: аналітико-прогнозна оцінка: колективна монографія / За заг. ред. В.К.Савчука. К.: ЦП «Компринт», 2017. 366 с.
2. Дзядикевич Ю. В. Економіка довкілля і природних ресурсів: монографія. Тернопіль: Астон, 2016. 392 с.
3. Сабадаш В. В. Екологічні конфлікти: теоретико-методологічні аспекти еколого-економічного дослідження. Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / [Н.М. Андреева, В.О. Бараннік, Є.В. Белашов та ін.]; за науковою редакцією д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова. Сімферополь : ПП «Підприємство Фенікс», 2015. С. 336 – 357.
4. Броцак І. С. Моніторинг ґрунтів, шляхи покращення родючості та екологічної безпеки земель Тернопільської області: монографія. Тернопіль: Видавн.-поліграф. центр «Економічна думка», 2013. 160 с.